

PERCEPCIJA I RECEPCIJA ARHITEKTONSKOG DELA

Vladimir Kovač¹

Rezime: Tema rada usmerena je na procese percepcije i recepcije arhitektonskog dela, sa ciljem ukazivanja na njihov značaj u krajnjem tumačenju arhitektonske poruke, kao namere dela. Prikazani su pojedini aspekti koji značajno determinišu ove procese, i uslovljavaju nivoe saznanja o nekom arhitektonskom delu. Kao prvi aspekt analiziran je *značaj istorijskog diskursa u procesu percepcije arhitektonskog dela*, koji nam inertno omogućuje osnovna saznanja o arhitektonskoj kompoziciji i njenim pojedinim elementima. Ovaj aspekt se posmatra kao opšte prisutan, jer sve što nam je u sadašnjosti poznato, produkt je iste ili slične interpretacije u prošlosti. Zatim, analizira se *proces čulnog opažanja*, koji upućuje na imanentne karakteristike percipiranog arhitektonskog dela. U ovom segmentu rada izdvaja se vizuelna percepcija, što je u kontekstu arhitektonskog stvaralaštva sasvim razumljivo i opravdano. Takođe, naglašava se i važnost sinteznog delovanja svih čula u opazajnom procesu, kako bi se dobio celovit doživljaj arhitektonskog dela. Nakon toga, proučava se *intuitivno (umno) opažanje* koje predstavlja svojevrsnu nadogradnju čulnih procesa opažanja i imanentnih svojstava dela. Treba naglasiti da se umno opažanje direktno dovodi u vezu sa saznavnim procesima, što mu daje dodatnu važnost u tumačenju arhitektonskog objekta. U završnom segmentu rada spoznavni proces se sublimira kroz *aspekt percepcije celovite arhitektonske kompozicije u kontekstu okruženja*, koji na specifičan način objedinjuje prethodno analizirane procese, čime postaje jedan od osnovnih preduslova za istinsko i adekvatno percipiranje i recipiranje arhitektonskog dela.

Ključne reči: percepcija; recepcija; arhitektonsko delo, tumačenje, proces saznanja

THE PERCEPTION AND RECEPTION OF ARCHITECTURAL WORK

Abstract: The selected topic looks at the process of perception and reception of architectural work. The aim is to point at its significance to the final interpretation of architectural work, as the work's intention. The certain aspects have been presented in a way that they define these processes to a large extent and stipulate the knowledge about some architectural work. As the first aspect, *the importance of historical discourse has been analyzed in the process of perceiving the architectural work*. This aspect enables us by inertia to gain the basic knowledge about the architectural composition and its elements. Also this aspect is thought to be omnipresent, due to the fact that everything that seems familiar in the present is the product of the same or similar interpretation in the past. Furthermore, *the process of sensual perceiving* has been analyzed and this points at immanent characteristics of perceived architectural work. In this segment of work, the emphasis are on the visual perception which is very understandable and justifiable in the context of architectural establishment. Also the stress is on the relevance of the synthesis of activating all senses in the perceiving process in order to gain the complete impression about architectural work. Afterwards, *the intuitive (intellectual) perception* is studied which describes some kind of upgrading sensual processes of perception and immanent characteristic of work. It is essential to emphasize that the intellectual perception is closely connected to the cognitive processes which gives it an additional priority in the interpretation of architectural work. In the closing segment of work, the cognitive process is being sublimated through the perception aspect of the whole architectural composition within the environmental context which integrates the previous analyzed processes in some specific way. This makes it become one of the basic requirements for genuine and proper perception and reception of architectural work.

¹ Asistent, Arhitektonski fakultet Univerziteta u Beogradu, Bul. kralja Aleksandra 73/II, e-mail: kovachshach@yahoo.com

Key words: perception; reception; architectural work; interpretation; cognitive process

1. UVOD

Procesi percepcije (opažanja) i recepcije (prijema) određenog sadržaja ili poruke nepobitno se dovode u korelaciju procesa saznanja. „Nema stvari u prirodi niti procesa njihovog opažanja koji nisu podređeni zahtevu saznajnog...” [1]. Kako arhitektonsko delo predstavlja kreativan impuls snažnog perceptivnog sadržaja i poruke, koja obično može biti i latentna, u takvom kontekstu se razumevanje ovih procesa postavlja kao primarna instanca, a samim tim i opravdan, i na svojevrsan način, i nezaobilazan predmet istraživanja. Ne treba dovoditi u pitanje postojanje određene poruke saopštene kroz elemente arhitektonske kompozicije [2], već se u prvi plan postavlja svest o procesu i nivoima saznanja determinisanih aktom percepcije i recepcije, kako bi se već u projektantskom stadijumu mogle nagovestiti precizne namere dela.

2. KOMPLEKSNOST PERCEPTIVNIH I RECEPTIVNIH PROCESA U ARHITEKTONSKOM STVARALAŠTVU

Kompleksnost jednog stvaralačkog dela, što je *par excellence*: arhitektonski objekat, ogleda se u sinergiji više varijabla, koje kanalisane estetskim impulsom autora utiču na specifičnost krajnjeg ishoda, odnosno poruku koju nam delo ostavlja. „U procesu arhitektonskog stvaralaštva se, možda na najvidljiviji način, prelamaju subjektivne komponente koje sobom nosi svaki individualni umetnički izraz, ali i sva složenost kulturnih, društvenih i političkih aspekata uobličavanja značenja arhitektonske forme” [3]. Zbog složenosti perceptivnih dijaloga unutar trijade: *autor – delo – korisnik*, neminovno se nailazi na interpretativan pristup u proučavanju pojedinih sadržaja. Na ovo ukazuje i Umberto Eco (Umberto Eco), navodeći da uvek postoji: namera autora (*intentio auctoris*), namera dela (*intentio operis*) i namera čitaoca (*intentio lectoris*) [4]. Ovde je Eco prevashodno usmeren na interpretaciju književnog teksta, ali izvesno da je analogija sa arhitektonskim delom više nego jasna. Štaviše, procesi percepcije i recepcije se u kontekstu arhitektonskog dela odvijaju na još složenijem nivou, jer se pred subjekta postavlja zadatak opažanja složene multi-senzorne poruke.

Za adekvatno percipiranje i recipiranje, a potom tumačenje i kodiranje poruke arhitektonskog dela, neophodno je analizirati čitav niz složenih aspekata koji determinišu navedene procese. Počevši od: 1) *istorijskog konteksta arhitektonskog stvaralaštva*, koje nam inertno daje osnovna saznanja o arhitektonskoj kompoziciji i njenim pojedinačnim oblicima, pa do 2) *procesa čulnog opažanja* koji nam saopštava imanentne karakteristike, a potom i 3) *umnog (intuitivnog) opažanja* koje nadgrađuje imanentna svojstva arhitekture i približava nas višim sazajnim nivoima, na kraju se spoznajni proces sublimira kroz 4) *percipiranje celovitog arhitektonskog dela u kontekstu okruženja*, gde se vrši kompleksna sintetizacija predašnjih iskustava i saznanja.

2.1. ZNAČAJ ISTORIJSKOG DISKURSA U PERCEPCIJI I RECEPCIJI ARHITEKTONSKOG DELA

U procesu opažanja i tumačenja arhitektonskog dela veoma značajno mesto zauzima istorijski kontekst arhitektonskog stvaralaštva. Zahvaljujući permanentnom egzistiranju primarnih arhitektonskih oblika, kroz dug istorijski period, danas je moguće tumačiti i čitati, kako one elementarne, tako i složene poruke arhitektonskog dela. O tome govori i Aleš Vodopivec; osvrćući se na Hegela i njegovo delo *Estetika* [5], Vodopivec ističe: „Svaki oblik je u istorijskom procesu gradnje dobio sadržinu. Pojedinačni oblici, elementi arhitekture, danas su nam razumljivi samo u horizontu već izgrađenog. Prošlost arhitekture čini jasnijim odnose između elementa i njihovog značenja.” [6] Izvesno je da ne postoji niti jedan arhitektonski oblik, koji ranije, kroz istorijski kontekst, nije bio potvrđen kao estetski adekvatan. Arhitektura svoj izražajni model bazira na sopstvenom iskustvu, na onome što je u prošlosti već zamišljeno i izgrađeno. U arhitektonskom stvaralaštvu, u procesu komponovanja forme, mnogi se oblici koriste inertno, bez dublje perceptivne analize njihovih oblikovnih i estetskih premisa. Ovakav pristup je moguć, prevashodno, na osnovu funkcionalne upotrebljivosti, a potom i estetske potvrđenosti ovih elemenata u istorijskom kontekstu. To naglašava i grčki arhitekta i teoretičar arhitekture Demetri Porfirios (Demetri Porphyrios), koji kaže: „Tokom godina i vekova nekoliko probranih građevinskih rešenja zadobilo je autoritet istine, Moć navike i opšteg mišljenja je

takva da su, ubrzo, ti građevinski elementi postali univerzalni zakoni... Na taj način se gubi njihova upotrebna vrednost i oni dobijaju estetsku, simboličku vrednost. Potreba za utočištem je na taj način nadgrađena estetikom tektonike, simboličnom formom; građevinarstvo je postalo arhitektura” [7].

2.2. ČULNO OPAŽANJE ARHITEKTONSKOG DELA

Imajući na umu da se valorizacija primarnih svojstava arhitektonskog dela najadekvatnije sprovodi na osnovu vizuelnih parametara, koji su ujedno i najdostupniji, potpuno je opravdano što se kroz analitičke i naučne tekstove favorizovao ovaj oblik čulnog saznanja kada je u pitanju opažanje arhitektonskog dela. Jedan od najvećih teoreičara arhitekture sa aspekta psihološkog doživljaja arhitektonске kompozicije, svakao je Rudolf Arnhajm. U nagoveštaju svojih istraživačkih perspektiva u delu *Dinamika arhitektonске forme*, neosporavajući važnost svih čula u složenom procesu opažanja arhitektonskog dela, Arnhajm u prvi plan postavlja vizuelno dejstvo forme dajući mu poseban značaj. U uvodnim stranica svog dela on kaže: „Jedna zgrada je, dakle, u svim svojim vidovima činjenica ljudskog duha. Ona je doživljaj čula vida i sluha, čula opažanja, toplote i hladnoće, mišićnog ponašanja, kao i misli i težnji koje iz toga proističu. Međutim, svakako ću morati da učinim više nego da istaknem važnost (...) vizuelne forme...” [8]. Ipak, arhitekturu, kao svojevrsnu umetnost, svakako karakteriše podatak da se ona, za razliku od drugih umetnosti, korisniku ili posmatraču saopštava kroz sva čula. Iako dominantnu spoznaju svojstava okoline dobijamo na osnovu čula vida (čak 83%) [9], i premda je vizuelni doživljaj arhitektonskog dela njegovo „najistaknutije dejstvo” [10], ne sme se rigidno izostaviti sintetičnost svih čulnih procesa, koja je u kontekstu istinskog doživljaja arhitektonskog dela neizostavna. Ako bi kompleksnost percepcije sveli samo na okvire vizuelnog, izgubila bi se celovitost doživljaja određenog arhitektonskog dela. O tome svedoči i finski arhitekta Juhani Palasma, koji nagoveštava da: „Problemi nastaju kada se izoluje oko od svoje prirodne povezanosti sa drugim čulima, i kada se eliminišu i potiskuju druga čula, a to dosta smanjuje i ograničava doživljaj sveta u okviru vizije” [11].

2.3. INTUITIVNO OPAŽANJE ARHITEKTONSKOG DELA

Opažanje imanentnih oblika arhitektonskog dela, koje nam omaogučuje primarna saznanja o njemu, obično je produkt *afekne pažnje*, dok se nivoi viših saznanja i tumačenja arhitektonске forme dovode u korelaciju sa *intuitivnim znanjem* [12]. Intuitivno, ili umno opažanje, predstavlja svojevrsnu nadogradnju čulnih opažanja, jer moć intuicije je takva da nadomesti i stvori neka saznanja koja nisu direktno izložena našim čulima. Nekada ne moramo sagledati u celosti neki objekat da bismo slikovitu dočarali celinu njegove forme, a samim tim i nameru autora. Bazirajući se na Plotinovim komentarima procesa opažanja arhitektonskog dela [13], teoreičar arhitekture Vladimir Mako navodi da postoje dva stepena percepcije: ”Prvi, koji označava neposredno viđenje oblika u telima i drugi stepen kojim se ovako opaženi oblik prenosi u um i otkriva se saznanju” [14]. Umno opažanje se zbog svoje direktne povezanosti sa saznavnim, potvrđuje kao daleko svrsishodnije, te je kroz mehanizme ovog procesa moguće spoznati istinska svojstva nekog prostora ili forme. U prilog pozicioniranja čulnih percepcija na nižem stepenu lestvice saznavnog u odnosu na umna opažanja, kako naglašava Mako, ide i činjenica da je većina grčkih filozofa odvajala čulno opažanje od oblasti razumskog kao neprikosnovenog autoriteta, te je smatrala da: „...čula varaju i često prikazuju lažnu sliku nekog oblika u materijalnom telu” [15]. Nije neophodno dodatno naglasiti vrednost ovih stavova nastalih još u antičkom periodu, kao i njihovu aktuelnost u okviru savremenih tendencija unutar arhitektonске prakse, gde nastaje sve više složenih i formom kompleksnih objekata. U takvom kontekstu tumačenje poruke, kao namere dela, može biti znatno otežano, i jedino moguće uz odgovarajući pristup složenim procesima čulno-intuitivne komunikacije.

2.4. ZNAČAJ OPAŽANJA CELOVITOSTI ARHITEKTONSKOG DELA U KONTEKSTU OKRUŽENJA

Opažanje arhitektonskog dela kao celovitog sklopa, u kontekstu neposrednog okruženja izjednačenog sa mestom izvornosti kreativnog impulsa, predstavlja jedan od osnovnih preduslova kako bi ono bilo adekvatno protumačeno. Značaj celine u odnosu na konstitutivne elemente neke kompozicije predstavlja geštaltističko stanovište, koje

je kao psihološka disciplina imalo i znatan uticaj u sferi arhitektonskog stvaralaštva. Norberg Šulc, jedan od najvećih teoretičara arhitekture, u svom delu *Intentions in Architecture*, kaže: „Psiholozi geštalt pokreta jasno su pokazali da su pojavnosti između delova (objekta) u funkciji celine, odnosno da percepcija varira zavisno od konteksta” [16]. Analogno mišljenje nalazimo i kod italijanskog arhitekta Paola Portogesia (Paolo Portoghesi), koji, razmatrajući Berninijevo stanovište, sumira kako je za arhitektu najvažnije postojanje svesti o celovitosti arhitektonskog dela koje egzistira u realnom okruženju: „... jer stvari ne izgledaju samo onakve kakve jesu, već su i u odnosu prema stvarima koje su im bliske i taj odnos menja njihov izgled” [17]. Jasno je da pojedini element građevine, samo u kontekstu celog objekta ima svoju ulogu, pa ga na taj način i treba percipirati. Izdvojen iz konteksta, svaki element, bez obzira koliko formom bio adekvatan, gubi svoju primarnu oblikovnost. Međutim, česta je pojava da mlade arhitekte, na početku školovanja, teže projektovanju svog objekta neovisno od konteksta u kome se on nalazi, smatrajući taj čin „idealom kreativnosti” [18]. Takav pristup dovodi do zanemarivanja velikog dela perceptivnog sadržaja, koji može biti od presudne važnosti za kreativni proces. Zato je veoma bitno, pogotovo u edukativnom procesu, naglašavati značaj percepcije celovitosti arhitektonskog dela u kontekstu njegovog okruženja.

3. ZAVRŠNA RAZMATRANJA I ZAKLJUČAK

Sasvim je izvesno da su procesi percepcije i recepcije u kontekstu arhitektonskog stvaralaštva više nego kompleksne materije, uslovljene čitavim spletom varijabilnih činilaca koji determinišu aspekte značenja arhitektonskog dela i njegove namere. Težnjom ka razumevanju ovih procesa i njihovom odgovarajućem kanalisiranju, nastoje se racionalizovati i valorizovati perceptivni sadržaji arhitektonske kompozicije, kao sklopa pojedinačnih elemenata u funkciji celine. Ovaj proces, iniciran perceptivno – receptivnom transakcijom, jeste složen, ali opet neophodan u cilju istinskog i svrsishodnog razumevanja pojedinog arhitektonskog dela i njegovog semantičkog dejstva.

LITERATURA

- [1] *Plotin i pitanje doživljavanja arhitekture u doba antike*, V. Mako, u: *Istorija i razvoj teorija arhitekture – zbornik za posdiplomske studije*, 1. sveska (ur. V. Mako), Arhitektonski fakultet Univerziteta u Beogradu, 2003, Beograd, str.7
- [2] *Intention in architecture*, C. Norberg-Schulz, MIT Press, 1965, Cambridge-Mass., p.157.
- [3] *Estetika- Arhitektura (knjiga 2): Kreativni proces između subjektivnog i opšte-društvenog estetskog značenja*, V. Mako, Arhitektonski fakultet Univerziteta u Beogradu i Orion Art, 2009, Beograd, str.1
- [4] *Granice tumačenja*, E. Umberto, Paldeia, 2001, Beograd.
- [5] *Estetika 3*, V. F. H. Hegel, BIGZ, 1975, Beograd, str. 35-36
- [6] *Istorija kao temelj arhitektonskog stvaranja*, A. Vodopivec, u: *Arhitektura i istorija: De re Aedificatoria*, br. 1 Arhitektonski fakultet Univerziteta u Beogradu i Građevinska knjiga, 1990, Beograd, str.50
- [7] *Building and Architecture*, D. Porphyrios, u: *Architectural Design*, John Wiley & Sons, Inc. (Vol. 54, 5-6/84), 1984, London, p.30.
- [8] *Dinamika arhitektonske forme* autora R. Arnhajma, Univerzitet umetnosti u Beogradu, 1990, Beograd, str. 11
- [9] *Savremena nastava: organizacija i oblici*, J. Đorđević, Naučna knjiga, 1981, Beograd, str.
- [10] Recenzija knjige *Dinamika arhitektonske forme* autora R. Arnhajma, S. Vuković, Univerzitet umetnosti u Beogradu, 1990, Beograd, str. 257
- [11] *The eyes of the skin*, J. Palasmaa, Wiley Academy, 2005, Chichester, p.39
- [12] *Estetika- Arhitektura (knjiga 1): Sedam tematskih rasprava*, V. Mako, Arhitektonski fakultet Univerziteta u Beogradu i Orion Art, 2009, Beograd, str.26-42.
- [13] *Eneade VI*, Plotin, 1984, Kristali, Beograd, str.23.
- [14] Izvor [1], str. 7.
- [15] Ibidem.
- [16] Izvor [2], str. 45.
- [17] *Teme baroka*, P. Portoghesi, u: *Jedinstvena vizija arhitekture*, S. Selinkić (ur), Radionica SIC, 1989, Beograd, str.24.
- [18] *Arhitektura u kontekstu*, B. Brolin, Građevinska knjiga, 1978, Beograd, str.133.